

Anne Leth Pedersen og Kirsten Hjorth (red.)

Uddannelse og skriftsprogsvanskeligheder - grundbog i lektiologisk pædagogik

Hans Reitzels Forlag 2016
508 sider. Kr. 525,00 incl. Moms

Uddannelse og skriftsprogsvanskeligheder – grundbog i lektiologisk pædagogik er meget omfattende. Derfor er denne anmeldelse også blevet lang, og vi har været flere personer om at lave den. Bogen er tænkt som en lærebog til læreruddannelser og universiteter, som uddanner vejledere og undervisere til at støtte elever med skriftsprogsvanskeligheder, men også til udøvende praktikere. Begrebet *lektiologi* er konstrueret på baggrund af erfaringer med praksis i både efteruddannelse og Specialpædagogisk Støtte til ordblinde studerende (SPS), og en række erfarne fagfolk og undervisere har bidraget til bogen. Bogen indeholder både afsnit om teori og praktiske tilgange til lektiologi.

Det er et vovestykke at konstruere sit eget begreb ud fra erfaringer, man har gjort sig, og samtidig lægge op til, at andre fagfolk skal bruge begrebet. Derfor kan det også undre, at begrebet lektiologi ikke er skarpt defineret fra begyndelsen af bogen. I stedet beskrives lektiologi ud fra *et syn* på henholdsvis specifikke skriftsprogsvanskeligheder, handicap og intervention. Her defineres specifikke skriftsprogsvanskeligheder til gengæld, og de defineres til at omfatte alle vanskeligheder, som er knyttet til at forbinde skrift med mening. Lekiologi kan derfor nok bedst beskrives som et forsøg på at beskrive *en metode* til at støtte den studerende i at afhjælpe følgerne af disse vanskeligheder. Forfatterne mener, at dysleksi, tosprogethed, dyskalkuli og nodeblindhed kan puttes i samme boks, for det definerende i skriftsprogsvanskeligheder er iflg. forfatterne ikke funktionsnedsættelsens art og årsag, men det handicap, som funktionsnedsættelsen medfører. Det kan dog være problematisk at blande forskellige vanskeligheder sammen og kun fokusere på det overordnede fælles symptom (problemet med at forbinde skrift med lyd), fordi progressionen i undervisningen vil være vidt forskellig, alt efter hvad vanskelighederne skyldes. Når tosprogede slås i hartkorn med dyslektikere, så underkender man begge grupper, fordi de ikke får en hjælp, som tager udgangspunkt i deres situation, men en hjælp som tager udgangspunkt i en *holdning* til, at de underliggende vanskeligheder ikke er væsentlige for tilrettelæggelsen af vejledningen – endsige for forståelsen af de studerendes oplevede vanskeligheder. Problemerne viser sig da også hurtigt i de indledende kapitler, for i et afsnit om test af arbejdshukommelse (s. 34-35) foreslår forfatterne, at man dropper cifferspændviddetesten til fordel for en test, hvor eleven/den studerende *selv* skal læse en række sætninger højt. Senere skal testpersonen genkalde sig det sidste ord i hver sætning. Det er ikke en særlig velegnet metode at benytte højtlesning til at teste hukommelsen hos elever/studerende, som muligvis har fonologiske vanskeligheder, fordi det vil være svært at afgøre, om den dårlige score virkelig skyldes hukommelsesproblemer eller snarere vanskeligheder med at afkode teksten (og dermed huske den). Til elever, som har skriftsprogsvanskeligheder, der skyldes noget andet, kan den muligvis godt anvendes. Det går altså ud over eleven/den studerende, at man ikke tager hensyn til årsagerne til vanskelighederne, for så kan supplerende test (af fx arbejdshukommelse) blive misvisende.

Der er desværre flere steder, hvor der mangler belæg for det, forfatterne hævder. Fx etableres der på side 23 -25 en ”systemisk model for skriftsprogsvanskeligheder”, hvor det hævdes, at fire faktorer (miljø, psyke, biologi og adfærd) konstant er i samspil, når undervisning/vejledning foregår. Modellen rejser en række spørgsmål, fordi pilene viser en gensidig påvirkning mellem faktorerne. Men kan man fx påvirke generne (biologi) ved at øge den studerendes grad af motivation (psyke)?

Det underbygges ikke af forskningsresultater i bogen. På side 21 står der i det indledende afsnit, at der ligger et systematisk udviklingsarbejde til grund for den lektiologiske pædagogik, som har vist sig at virke. Vi får imidlertid ikke at vide, hvordan det udviklingsarbejde er foregået, og vi får heller ikke adgang til at granske nogle konkrete resultater fra dette udviklingsarbejde. I et andet eksempel fra et ellers udmærket afsnit om langtidshukommelse og arbejdshukommelse, hvor bl.a. forskning af Baddeley og Hitch nøje gennemgås, står der nederst s. 33 og øverst s. 34: ”Uanset.... er det en erfaret kendsgerning, at skriftsprogsprocesser er afhængige af lagrede repræsentationer og effektiv adgang til disse”. Her angives der ingen kilde, men der findes altså forskning, som giver belæg for netop dette, og denne forskning burde blive krediteret.

Afsnittet om hukommelsen giver egentlig et godt indblik i den neuropsykologiske forskning, men hvordan kan det være, at lige præcis hukommelse er en del af lektiologi? En god hukommelse er vigtig i rigtig mange sammenhænge, så hvis man vil gøre hukommelsen til noget, der er *specielt* vigtigt for skriftsproglige processer i forhold til fx ordforråd, evnen til at integrere betydningsindhold på tværs af sætninger eller automatiseret afkodning, så skal man præsentere evidens, der underbygger det, og det gør bogens forfattere ikke. Det gælder ikke kun for afsnittet om hukommelse, at de teoretiske afsnit er løsrevet fra et overordnet formål. Kapitel 3, som blandt andet handler om nodelæsning, virker særligt pudsigt. Der nævnes ikke nogen undersøgelser, som underbygger, at vanskeligheder med at læse noder er en del af lektiologiens fagområde, eller at man skal være særligt uddannet som lektiologisk vejleder for at kunne hjælpe elever med nodelæsningsvanskeligheder.

De første tre kapitler i bogen fremstår som fragmenter af mere eller mindre relevant viden, som man ikke ved, hvad man skal stille op med, fordi man ikke kan holde den præsenterede viden op mod en klar definition af *lektiologi*. Begrebet *lektiologi* fremstår derfor som en ideologi med blandet indhold og upræcist formål, mere end det fremstår som en reel og velundersøgt undervisningsmetode, som andre umiddelbart kan afprøve i egen praksis. Lekiologi beskrives både som en pædagogik, en vejledning og en teori, men man beskriver den ved at vælge udtræk fra årtiers solid læseforskning (som andre har udført og ikke altid krediteres tilstrækkeligt for), og så tilsætter man et ”vi synes...”. Det er dybt problematisk, fordi det skubber fagfolk og ikke mindst elever/studerende med skriftsproglige problemer ned i en gryde af grums, som det er svært at svømme rundt i. Når man på 105 sider ikke kan forklare og vise, hvorfor det er berettiget at konstruere et nyt begreb på baggrund af egne erfaringer, og hvad begrebet helt konkret indeholder, så kan vi ikke se, at bogen har det solide stillads, som en grundbog for lærerstuderende bør indeholde. De efterfølgende afsnit giver dog rigtig mange gode idéer og inspiration til arbejdet med studiestøtte, og måske skulle man have ladet det blive ved det.

Del to (kapitel 4-6) om udredning for dysleksi indeholder flere gode elementer. Særligt kapitlernes eksempler på udredning og procedure for forløb. Fokus retter sig mod grundskole, gymnasier og videregående uddannelser. Læseren kan vælge at fokusere på den del af uddannelsessystemet, som han/hun har størst tilknytning til. Ved at læse alle kapitlerne kan man hente inspiration fra de andre områder og overføre dem til praksis på eget niveau.

Forfatterne indleder med at præsentere kompleksiteten i de neurologiske processer, og dermed antagelsen, at dysleksi kan komme til udtryk på mange måder afhængig af de ressourcer, den enkelte har til rådighed.

Der er en underliggende antagelse af, at den danske model, hvor især afkodningsfærdigheder vægtes i bedømmelsen af dysleksi, er behæftet med stor grad af falsk-positive og falsk-negative testresultater. Denne kritiske tilgang til Ordblindetestens validitet kan undre, idet forskningen siden 1990'erne har kunnet underbygge de afkodningsmæssige problemer, der ses ved dysleksi (se fx

Rack, Snowling og Olson, 1992). Også eksemplerne fra bogen, hvor Ordblindetesten er benyttet i afdækningen af dysleksi, understøtter den formodede (og til tider usikre) vurdering af dysleksi på basis af øvrige test. Vi savner således, at forfatterne anerkender testen for, hvad den kan og er valideret på baggrund af. Vi finder det til gengæld helt rimeligt, at forfatterne fremhæver vigtigheden af *kun* at benytte testen til elever og studerende, hvor der er formodet dysleksi, hvilket også er præciseret i vejledningen til Ordblindetesten, og vi er enige i, at der er stor usikkerhed ved brug til tosprogede elever, hvorfor testen skal suppleres af en grundig anamnese og evt. supplerende test inden brug af Ordblindetesten, men også dette indgår i vejledningen til Ordblindetesten.

Kapitlet om udredning i grundskolen angiver gode oversigter over, hvordan den enkelte skole eller en kommune kan sammensætte en målrettet indsats, der tilgodeser den enkelte elev, og fremmer forståelsen blandt klassekammerater, omsorgspersoner og undervisere. Vores eneste anke til kapitlet er, at man ikke har ændret på Testpakken efter Ordblindetestens indførelse i 2015. I stedet vælger man at anvende/anbefale den som supplement til dyslektiske elever, der forlader skolen, så disse ikke skal igennem en ny udredning, og/eller for at underbygge en konklusion truffet på baggrund af dysleksiudredningen. Argumenterne imod brugen af Ordblindetesten falmer yderligere af, at forfatteren med sine eksempler tydeligt demonstrerer Ordblindetestens styrke: nemlig at Ordblindetesten fanger de elever, læsevejlederen har mistanke om dysleksi hos, men hvor andre tests ikke entydigt peger i den retning.

Gennemgangen af dysleksiudredning for unge og voksne i uddannelse indledes på gymnasieniveau. Også her gennemgås en eksemplarisk screeningsprocedure og overvejelser om videresendelse til en egentlig udredning for dysleksi. Særlig interessant er problematiseringen af motivationen for at lade sig udrede for ordblindhed på gymnasieniveau, hvor initiativet til udredningen ofte kommer på foranledning af indledende screening snarere end fra eleven selv. En overvejelse, som det er værd at have med sig, ligesom det er væsentligt som uddannelsesinstitution at være sig sit sektoransvar bevidst. De konkrete casebeskrivelser er meget detaljerede, næsten for detaljerede, men for den uerfarne/nyuddannede læsevejleder, kan det måske være rart at blive guidet helt ned i detaljen, og læseren præsenteres for nogle fine overvejelser omkring brugen af/fravalget af dysleksitesten på baggrund af screeningen.

Del to afsluttes med en procedurebeskrivelse for lektiologisk praksis på videregående uddannelser. Først opridses de lovmæssige bestemmelser og herefter gennemgås minutiøst fire faser i udredningen, hvor især fase 1 fylder vel meget. Vi undrer os over, at man i gennemgangen af praksis vælger en case baseret på en studerende, som blev udredt før indførelsen af den digitale test, idet det efter vores mening giver et forvrænget billede af, hvordan lektiologen arbejder med udredningen efter Ordblindetestens indførelse. Vi er ikke enige i, at lektiologen eller andre udredere er afskåret fra at tilbyde den studerende selvindsigt med Ordblindetesten. Gennemgangen af casen, hvor der er usikkerhed om ordblindhed, inddrager tests for afkodning som i følge Styrelsen for Undervisning og Kvalitet (STUK) ikke bør indgå, og derfor undrer det os, at man vælger at benytte disse.

Den sidste case gennemgår en udredning af en studerende med dansk som andetsprog. Det er en eksemplarisk gennemgang af en udredning af en tosproget studerende, men det ærgrer os, at også hun er testet inden indførelsen af Ordblindetesten, idet en case baseret på det nuværende testgrundlag kunne have inddraget en diskussion af, hvornår det vil være berettiget at benytte den digitale test, og hvornår man skal lade være. Ikke mindst set i lyset af, at forfatterne fremlægger testresultater, de selv har indsamlet, der sår tvivl om validiteten af ordblindetesten til studerende med dansk som andetsprog.

Del tre (kap. 7-9) starter med en grundig gennemgang af uddannelseskompetencemodellen, der er en skematisk opstilling af de aktiviteter, der er i en uddannelse (faglig læsning, dialogbaseret undervisning, skriftlig formidling, mundtlig formidling, praktiske øvelser og anden videnstilegnelse) og de kompetencer (sproglig, matematisk, orienterings-, strukturerings-, strategisk, informationsteknologisk og social kompetence), disse kræver. Dette viser meget tydeligt, at en funktionsnedsættelse har gennemgribende konsekvenser.

Resten af kapitlet er en gennemgang af forskellige typer studerende (blinde, ordblinde, talblinde samt studerende med anden sproglig og kulturel baggrund) og deres vanskeligheder inden for forskellige kompetenceområder. Afsnittene er skrevet af forskellige forfattere og er meget varierende i deres indhold og teoribaggrund. Efter vores mening er det heller ikke nødvendigt med så grundig en gennemgang af de forskellige grupper i denne bog - man godt have nøjedes med en kortere konklusion i forhold til uddannelseskompetencemodellen.

Afsnittet om studerende med anden sproglig og kulturel baggrund (ASK) har en god beskrivelse af, at disse studerende pga. deres kulturelle baggrund har et handicap i forhold til deres medstuderende mht. den samlede uddannelseskompetence. Desværre er det ofte sådan, at det ikke i uddannelsesmæssig sammenhæng opfattes som et handicap at være ASK-studerende, og der gives derfor ikke den støtte, der er nødvendig. Men det forholder bogen sig ikke til... i hvert fald ikke lige her.

I kapitel 8 bliver den lektiologiske grundmodel introduceret og grundigt gennemgået. Modellen er meget overskuelig og anskueliggør på en enkel måde overfor den studerende, hvilke faktorer, der har betydning for skriftsprogskompetencen. Meningen med modellen er, at den studerende selv formulerer, hvor vedkommende har sine vanskeligheder og dermed får indflydelse på tilrettelæggelsen af sit vejledningsforløb. Modellen illustreres med tre konkrete eksempler, der kan være god inspiration.

Kapitel 9 er et godt og overskueligt kapitel, der handler om den vejledningsplan, som lektiologen og den studerende laver i fællesskab. Planens formål er at udvikle *selvreguleret læring*, hvilket vil sige, at den studerende bliver i stand til selvstændigt at sætte mål, vælge hensigtsmæssige strategier og planlægge sin tid, herunder organisere og prioritere materialer og informationer. Desuden, at den studerende bliver fleksibel i egen tilgang til skriftsproglige opgaver og bliver i stand til at overvåge og tilpasse egen læring. Der gives konkrete bud på, hvordan man arbejder med dette.

Det pointeres, at det er vigtigt at gøre den studerende forståeligt, at vejledningen ikke er undervisning, men afprøvning af og træning i brugen af strategier gennem anvendelse på de studieopgaver, vedkommende i forvejen arbejder med. Vejledningen bør derfor ikke koste tid, men kan derimod måske frigive tid. Vejledningsplanen skal selvfølgelig evalueres i slutningen af forløbet, men den skal også tages frem undervejs for at tjekke, om de valgte strategier fungerer, eller om der skal justeres i planen. Slutevalueringen skal vise, om strategierne er internaliseret tilstrækkeligt, eller om der er behov for et nyt vejledningsforløb.

Del 4 indledes med en gennemgang af den læse-skriveteknologi, der er på markedet i dag. Det er et grundigt kapitel, som tænkes nyttigt til nye læsevejledere, der skal danne sig et overblik over de forskellige funktioner i læse-skriveteknologien. Det savnes, at programmer indenfor OCR-behandling navngives, ligesom der navngives programmer ved både læse- og ordforslagsfunktion og talegenkendelse. Derudover savnes der enkelte gange belæg for visse påstande.

Kapitel 11 er interessant læsning for alle med interesse inden for læse-skrivevejledning og -teknologi, da det netop giver et indblik i, hvilke strategier elever og studerende bruger i konkrete situationer. Kapitlet viser også, at lykken ikke nødvendigvis er gjort med læse-skriveteknologi. Kapitlet er savnet, da der netop mangler forskning på området (som også påpeges i kapitel 13) og derfor er et sjældent indblik i læse- og skriveprocesserne hos elever og studerende, der bruger læse-skriveteknologi i større eller mindre grad.

I kapitel 12 får læseren god inspiration til eget arbejde med den studerende, som har behov for at få implementeret bedre studiestrategier med læse-skriveteknologien. Her præsenteres cases, som giver eksempler på konkrete strategier, der arbejdes på at få implementeret. Læseren kan således få inspiration til eget arbejde her og kapitlet er meget nyttigt.

I kapitel 13 nævnes den forskning (eller mangel på samme), der er på området. Som læser bliver man dog i tvivl om, hvad man skal bruge den oplysning til, da resultater ikke opsummeres. Det er derfor mere en litteraturliste til videre læsning, for læseren der ønsker at gå videre med dette. Derudover gættes der på fremtidig udvikling inde for læse-skriveteknologi.

Del fem indledes med en overordnet gennemgang af den lektologiske vejlednings formål: At støtte studerende med specifikke skriftsprogsvanskeligheder i deres udvikling af uddannelseskompetence, mere konkret ”selvreguleret læring”. Her gives der igen rigtig mange gode idéer til, hvordan man arbejder med et vejledningsforløb. En vigtig pointe er, at vejlederen som hovedregel skal bruge konstruktiv kritik, dvs. spørgsmål, der fastholder så meget af initiativet som muligt hos den studerende, og at vurderingerne så vidt muligt fremsættes som forslag. Afhængigt af formålet med den konkrete opgave, kan der dog ind imellem være behov for vejlederens analyse og vurderinger. Under alle omstændigheder, er det en forudsætning, at den studerende selv har en ide om, hvad vedkommende vil have feedback i forhold til, at vedkommende er åben for at forandre sin foreløbige læseforståelse og/eller sin selvproducerede tekst. Desuden, at han/hun er parat til at give fyldige svar på de spørgsmål, vejlederen stiller.

Kapitel 14 er konkrete eksempler på tilrettelæggelsen af forløb, der handler om planlægning, strukturering og prioritering af studieaktiviteter. Hos mange studerende med skriftsprogsvanskeligheder er netop dette område en af de allerstørste barrierer for at opnå succes på uddannelsen, og derfor er der en meget grundig gennemgang af, hvordan man kan arbejde med dette. Her inddrages prioritering i forhold til andre aktiviteter, og den studerende støttes i at opdele større opgaver i mindre dele, så det bliver mere overskueligt.

Kapitel 15 handler om faglig læsning og udvikling af læseforståelse og handler overordnet om at støtte den studerende i at udvikle strategier til at fastholde det læste og dermed frigøre kapacitet i arbejdshukommelsen.

Kapitlet er opdelt i tre dele: Del A om ekstensive læsestrategier (overblik, organisering og fokusering) giver en grundig instruktion i arbejdet med mindmap, opdeling af tekster og træning i selv at stille spørgsmål til sin egen tekst. Del B om intensive læsestrategier (overvågnings- og uddybningsstrategier) og giver ligeledes en meget grundig instruktion i, hvordan man kan lave læseskemaer, ”sætningskirurgi”, tegne en sætning og lave begrebsskemaer. Det understreges, at man som vejleder skal være meget opmærksom på, om den studerende kan benytte strategien – og ellers tilpasse den, indtil den virker. I del C fortælles om strategier til at fastholde og mobilisere faglige ord og begreber ved hjælp af morfologisk analyse og husketeknikken Memo. Kapitlet afsluttes med to *meget* detaljerede cases.

Kapitel 16 handler om faglig formidling og kommunikation. Der indledes med et afsnit om skriftlig formidling, og hvordan man kan flytte den studerendes fokus fra, om det, der skrives, er sprogligt korrekt, til, om formidlingen faktisk fungerer. Der er mange gode idéer og forslag til måder at angribe dette problem på.

Dernæst følger et afsnit om mundtlig formidling, der især kan være en udfordring for ASK-studerende – men også for mange ”stille drenge og piger”. Det sidste afsnit handler om nodelæsning og musikalsk formidling, og som tidligere nævnt kan man diskutere, om det overhovedet skal inddrages her.

Del 6 handler om skriftsprogsvanskeligheder og inklusion. I kapitel 17 sætter bogen inklusionsbegrebet til debat på flere niveauer, det lovgivende, undervisningsniveauet samt på institutionsniveau. Debatten bliver interessant, da den sætter fokus på, hvordan vi ved at dykke ned i dette begreb kan få et blik for en mere gensidig tilpasning, hvor den kompenserende tilgang suppleres med krav til uddannelsesinstitutionerne for dermed at skabe de bedste læringsbetingelser.

Denne debat efterfølges af 2 praksiskapitler, som stiller skarpt på, hvordan der arbejdes med inklusion af elever med dyslektiske vanskeligheder, samt et forløb omkring et netværk for forældre til børn med dysleksi. Praksiseksemplerne er grundigt beskrevet, men kan til tider blive næsten for minutiøse. I eksemplerne kommer forfatteren godt rundt om mange aspekter i forhold til inklusion og kapitlerne er derfor et yderst brugbart inspirationsmateriale for skoler, som står i en opstartsfasen omkring nye forløb for elever med dyslektiske vanskeligheder.

Afsluttende bemærkninger

Uddannelse og skriftsprogsvanskeligheder – grundbog i lektiologisk pædagogik er en meget omfangsrig og omfattende bog. Det virker som om, forfatterne har villet for meget, og det gør det til en stor mundfuld at læse den. Store dele af bogen fungerer rigtig godt som inspiration til, hvordan man kan støtte ordblinde studerende i at afhjælpe deres vanskeligheder. Ikke bare til nyuddannede eller nye på området – men også som et indspark i en diskussion blandt erfarne studiestøtteundervisere af, hvordan vi giver studiestøtte.

Bogens teoriafsnit er af meget svingende kvalitet, blandt andet er definitionen af lektiologi blevet meget bred og dermed meget lidt anvisende. Desuden mangler der flere steder evidens. Helt grundlæggende mener vi, at man skal være varsom med at konstruere sig ind i undervisningsmetode og udbrede dens fortræffeligheder til både grundskole og unge og voksne på videregående uddannelser uden at foretage en kontrolleret afprøvning med de forskellige målgrupper (som ellers beskrives så fint). Vi mener derfor ikke, at bogen kan stå alene som grundbog, men vil klart anbefale dens praksisafsnit som håndbog.

*Anne Holland Falkenberg
Inga Thorup Thomsen
Jeanette Bremer Nielsen
Natasha Bull Epstein
Tine Russotti*